

Maailman taloudelliset rakenteet kaipaavat uudelleen arviointia

(Julkaistu Helsingin Sanomissa 5.9.1994)

Seuraavien parin vuosikymmenen kuluessa maailman taloudelliset, poliittiset ja tuotannolliset rakenteet ovat murtumassa. Robert Kaplanin mukaan tulevaa tilaa voi parhaiten kuvata globaaliksi anarkiaksi. Kaplanin mukaan väestöräjähdyks, köyhtyminen ja taistelu vähenevistä luonnonvaroista johtavat valtiollisten instituutioiden tuhoutumiseen ja maailmanlaajuiseen keskiaikaan, jossa ryöstelevät rosvojoukot määräävät yhä suuremmasta osasta kansalaisten elämää ("The Coming Anarchy", The Atlantic Monthly, February 1994).

YK:n kehitysohjelma UNDP järjesti heinäkuun lopulla Tukholmassa kolmipäiväisen asiantuntijakokouksen, jossa Kaplanin globaalille anarkialle etsittiin vaihtoehtoja. Kokouksen pääteemat, inhimillinen turvallisuus, työn tulevaisuus, sosiaalinen hajoaminen ja uudet valtarakenteet tulevat lähivuosina olemaan myös kansallisten ja kansainvälisten keskustelujen pääteemoja.

Globaalin murroksen syyt ovat asiantuntijoiden mielestä selvillä. Maapallon väkiluku kasvaa parilla miljardilla kahden seuraavan vuosikymmenen kuluessa. Lähes kaikki väestönkasvu, uusimpien arvioiden mukaan jopa 97 prosenttia, tapahtuu kehitysmaissa. Kehitysmaat taantuvat, köyhtyvät, sairastuvat ja nälkiintyvät sekä absoluuttisilla että suhteellisilla mittareilla arvioituna. Harhaanjohtavasta nimestään huolimatta niissä ei juuri näy kehitystä. Niissä kasvaa vain väestö, joka heinäsiirkkalauman tavoin tuhoaa altaan elämisen edellytykset.

Väestön lisäksi työttömyys on kasvamassa kaikkialla maailmassa sietämättömiin mittasuhteisiin. Syyinä pidetään kansainvälistä taloutta ohjaavaa logiikkaa, joka teoriassa johtaa kasvuun, mutta käytännössä aiheuttaa tuntevia hyvinvoinnin jakoon liittyviä ongelmia. Pessimistisimmät asiantuntijat ehdottavat globaalin talouden radikaalia purkamista ja lähes yksimielisyys vallitsee kansainvälisten pääomaliikkeiden sääntelyn tarpeesta.

Ensi vuonna Kööpenhaminassa järjestettävässä YK:n sosiaalikeskittävään huippukokouksessa tullaan erityisesti keskustelemaan talousnobelisti James Tobinin alunperin jo vuonna 1978 ehdottamasta verosta. Tämä Tobinin vero koskisi valuuttojen välistä kauppaa. Se toimisi eräänlaisena haittaverona, jonka tarkoituksena on hillitä globaalin kasinon toimintaa ja kerätä varoja vahinkojen korjaamiseen.

Nykyisin vuorokautinen valuuttakauppa on noin tuhat miljardia dollaria, josta alle kymmenen prosenttia liittyy varsinaiseen kansainväliseen kauppaan ja investointeihin. Suuri osa globaalista taloudesta on keinottelua valuuttojen hetkellisillä epätasapainoilla ja uhkapeliä taloudellisilla odotuksilla. Tobin ehdotti alunperin puolen prosentin veroa, mutta jo puolen promillenkin vero saattaisi lisätä kansantalouksien ohjattavuutta ja tuottaa ehkä jopa 150 miljardia dollaria globaalien ongelmien ratkaisemiseen.

Tobinin vero on ehkä ainoa kuviteltavissa oleva vero, joka voi saada teollistuneissa maissa kansalaisten selvän enemmistön tuen. Yhdysvalloissa lähes 70 prosenttia hyväksyisi jopa Tobinin alkuperäisen ehdotuksen mukaisen puolen prosentin veron. Toistaiseksi Tobinin verosta on puhuttu vain kansainvälisenä verona, joka olisi saatava voimaan kaikissa maissa samaan aikaan ja jolla voitaisiin rahoittaa esimerkiksi YK:n toimintaa. Veroa luultavasti tullaan ehdottamaan myös yksipuolisena ratkaisuna Pohjoismaissa käytössä olevien

haittaverojen tapaan, kun sen poliittinen potentiaali ymmärretään.

Kansainväliseen kauppaan Tobinin verolla olisi ilmeisesti vähäiset vaikutukset esimerkiksi nykyisiin tulleihin ja kaupan esteisiin verrattuna. Verosta tulisi kuitenkin henkinen katastrofi monille talousteoreetikoille ja sääntöstelyn vastustajille.

Mikäli yli 90 prosenttia maailmantalouden rahavirroista ei liity talouden substanssiin ja mikäli Tobinin vero vähentää tällaisia virtoja, se samalla supistaa talouden mittareissa näkyvää kokonaisaktiiviteettiä. Seurauksena on maailmantalouden lama niin monetaristien kuin keynesläistenkin mukaan --siitä yksinkertaisesta syystä, etteivät teoriat pysty tekemään eroa hyödyllisen ja hyödyttömän taloudellisen toiminnan välillä. Taloudellisen ajattelun mukaan talouden supistuminen on aina pahasta.

Tobinin vero on yksi oire kansainvälisen talouden arvojen muutoksesta. Maailman taloudellisen rakenteen uudelleenarviointi lähestyy erityisesti siitä syystä, ettei sosiaalinen hajoaminen enää noudata maantiedettä. Suojaverkot ja poliittiset rakenteet purkautuvat samoista syistä niin kehittyneissä kuin kehittymättömissäkin maissa. Monissa teollisuusmaissa on kehitysmaita vastaava tilanne kaupunkiansa taloudellisesti aavikoituvissa ytimissä.

Kansainvälisen turvallisuuden ongelmat ovat viime vuosina yhä selvemmin muuttuneet inhimillisen turvallisuuden ja hyvinvoinnin ongelmiksi. Valtioiden väliset konfliktit ovat lähes kadonneet ja sotia käydään etnisten, kulttuuristen ja taloudellisten rintamalinjojen mukaan --kodeissa, kaduilla ja maiden rajoista piittaamatta. Vuosien 1989 ja 1992 välillä tapahtuneista 82 aseellisista konflikteista vain kolme oli valtioiden välisiä. Valtioiden on yhä vaikeampi tarjota kansalaisilleen turvallisuutta ja hyvinvointia, minkä yhtenä seurauksena valtiollisten instituutioiden merkitys on parhaillaan vähenemässä.

Valtiosta on tulossa liian suuri ja liian pieni. On mahdollista, että esimerkiksi Euroopan yhdentyminen on vastaus ongelmaan, joka on jo katoamassa. Monet integraation taloudelliset perustelut ovat menettämässä merkityksensä, mutta voi myös olla, että valtiollisten rakenteiden kopioiminen suuremmassa mittakaavassa osoittautuu vääräksi reaktioksi talouden toimintaperiaatteiden ja tuotantotapojen muututtua.

Tulevina vuosikymmeninä yhä marginalisoituvaa osuutta maailman ihmisistä elää teollistuneissa demokratioissa. Niiden väestöstä yhä vähänevä osuus elää kansallisvaltion historiallisena perustana olevien talouden sääntöjen mukaan. Globaalin talouden mittareita katsomalla voi nähdä, että Suomessa olisi aika ryhtyä miettimään, miten selviämme ilman Euroopan unionia. Ehkä Suomen pienistä tuloeroista ja tehottomasta taloudesta on tulossa kestäviä kansainvälisiä kilpailuetuja.

Ilkka Tuomi

Kirjoittaja työskentelee Nokia Tutkimuskeskuksessa. Kirjoittaja osallistui heinäkuun lopulla UNDP:n järjestämään Stockholm Roundtable on Global Change -kokoukseen yhdessä noin 160 asiantuntijan kanssa.